

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

REZUMAT

**Intervenționismul marilor puteri în Africa
după Războiul Rece: legitimitate, norme și schimbare**

Profesor coordonator: Teodor Meleşcanu

Doctorand: Alexandru-Ionuț Voicu

București
2018

Cuprins

Introducere..... Error! Bookmark not defined.

I. Constructivism și Școala Engleză în relațiile internaționale:

coordonatele teoretice ale legitimității și intervențiile marilor puteriError! Bookmark not

Schematizarea capitolului și clarificări teoreticeError! Bookmark not defined.

Constructivismul – asumții centrale și corespondențele sale cu legitimitatea internaționalăError! Bookmark

Asumțiile Școlii Engleze în Relațiile Internaționale – legitimitatea și ordinea internaționalăError! Bookmark r

Conceptul de legitimitate în literatura relațiilor internaționaleError! Bookmark not defined.

Rightful membership și Rightful conductError! Bookmark not defined.

Inter-subiectivitatea legitimității în relațiile internaționale, niveluri de conceptualizare și
natura conceptului.Error! Bookmark not defined.

Marile Puteri și legitimitatea internaționalăError! Bookmark not defined.

Intervențiile internaționale și legitimitateaError! Bookmark not defined.

Legitimitate și intervențiile marilor puteriError! Bookmark not defined.

II. Coordonate ontologice, epistemologice și metodologice – legitimitatea

intervențiilor marilor puteri..... Error! Bookmark not defined.

Coordonate de ordin metodologic în dezbaterile relațiilor internaționaleError! Bookmark not defined.

Constructivismul: ontologie, epistemologie și metodologie.....Error! Bookmark not defined.

Explicație și înțelegereError! Bookmark not defined.

Componente ontologice și demersuri metodologice în studiul legitimității din relațiile
internaționale.....Error! Bookmark not defined.

Legitimitatea intervențiilor marilor puteri – asumții fundamentale ontologice și
epistemologiceError! Bookmark not defined.

Componente metodologiceError! Bookmark not defined.

Concepte centrale.....Error! Bookmark not defined.

Structura studiilor de cazError! Bookmark not defined.

SurseError! Bookmark not defined.

Eurocentrism în relațiile internaționaleError! Bookmark not defined.

III. Contextualizarea studiilor de caz Error! Bookmark not defined.

Redefinirea axiologică și normativă a relațiilor internaționale după Războiul Rece:	
democrație, piața liberă și intervențiile umanitare	Error! Bookmark not defined.
Organizațiile internaționale după Războiul Rece: noi obiective, noi provocări	Error! Bookmark not defined.
Principiile politicilor marilor puteri în relațiile internaționale după Războiul Rece: Statele	
Unite, Franța și Marea Britanie	Error! Bookmark not defined.
Elemente de context: hegemonie, multilateralism și noile conflicte internaționale	Error! Bookmark not defined.
Terorismul și noua față a legitimității intervențiilor marilor puteri	Error! Bookmark not defined.
IV. Intervenția Statelor Unite ale Americii în Somalia (1992-1993) -	
Ascensiunea normelor umanitare și multilaterale	Error! Bookmark not defined.
Contextul intervenției americane din Somalia	Error! Bookmark not defined.
Evaluarea procesului de legitimare a intervenției Statelor Unite din Somalia	Error! Bookmark not defined.
V. Intervenția Marii Britanii în Sierra Leone (2000) - Continuitatea	
umanitarismului marilor puteri în Africa	Error! Bookmark not defined.
Legitimarea intervenției britanice din Sierra Leone	Error! Bookmark not defined.
VI. Situații tranzitorii ale legitimității intervențiilor marilor puteri: Libia și	
Republica Centrafricană (2011 - 2013)	Error! Bookmark not defined.
Intervenția din Libia.....	Error! Bookmark not defined.
Intervenția franceză din Republica Centrafricană.....	Error! Bookmark not defined.
VII. Operațiunile contra-teroriste și noua fațetă a legitimității	
intervențiilor din Africa: Serval și Barkhane (2013 - 2015)	Error! Bookmark not defined.
Operațiunea Serval	Error! Bookmark not defined.
Principii pluraliste și legitimarea intervenției din Mali	Error! Bookmark not defined.
Operațiunea Brakhane.....	Error! Bookmark not defined.
Concluzii generale	Error! Bookmark not defined.
BIBLIOGRAFIE	Error! Bookmark not defined.

Intervenționismul marilor puteri în Africa după Războiul Rece: legitimitate, norme și schimbare

Descifrarea și înțelegerea factorilor ce contribuie la definirea acțiunii statale a reprezentat și reprezintă unul din obiectivele primordiale în domeniul relațiilor internaționale. Ideile și teoriile care s-au degajat de-a lungul timpului au postulat o multitudine de concepte și procese. Natura umană, structura internațională, supraviețuirea, balanța de putere, identitățile sunt doar câteva. Procesul de gândire și inovare rămâne deschis.

Lumea internațională actuală se prezintă într-o formă inedită. Agilitatea și caracterul, uneori instantaneu, al schimburilor, fie el de date, tehnologii, amenințări creează o incertitudine accentuată în interiorul căreia statele sunt nevoite să acționeze.

Dezlegarea meandrelor care stau la baza acțiunilor statale din lumea actuală poate reprezenta atât un act temerar, cât și un deziderat naiv cu puține șanse de reușită. În lucrarea de față ambițiile sunt calibrate cu modestie, scopul nefiind acela de a propune cheia înțelegerii tuturor factorilor care determină comportamentul statelor. Autorul își asumă un demers care să aducă lumină asupra unui proces ce poate constitui o parte din amplitudinea uriașă a fundamentelor acțiunii statale în relațiile internaționale.

Legitimitatea și legitimarea acțiunii statale reprezintă procesul în jurul căruia converg eforturile de cunoaștere și înțelegere. Observația inițială pornește de la faptul că statele nu acționează într-un vid axiologic sau normativ. A devenit deja prozaică afirmația conform căreia ordinea internațională este construită în mod social.¹ Atunci când acționează în relațiile internaționale, statele țin cont de valorile privilegiate, de normele dominante și de ceilalți actori.

¹ Catherine Jones, „Constructing great powers: China’s status in a socially constructed plurality”, *International Politics* 51, nr. 5 (2014), p. 597.

În cadrul lucrării de față legitimitatea este înțeleasă în termenii lui Mark Suchman. Conform acestuia, legitimitatea reprezintă o percepție generalizată sau asumția că acțiunea unei entități este dezirabilă, oportună și optimă într-un sistem construit social de norme, valori, credințe și definiții.²

Caracterul social al sistemului internațional este indisolubil legat de legitimitate. Așa cum declară Reus-Smit, legitimitatea este un concept social în cel mai profund sens, fiind oximoronică sintagma „auto-legitimare”.³ Legitimitatea este conferită de către ceilalți.

Legitimitatea reprezintă o parte importantă a fundamentelor ce stau la baza acțiunilor statale. Această asumție este esențială în cadrul lucrării și mai ales în vederea argumentării ipotezei lucrării. În acest sens, *ipoteza centrală în jurul căreia converg eforturile de cercetare susține că schimbările normative ample de la nivel internațional determină modificarea principiilor de legitimare a intervențiilor operate de către marile puteri.*

Ipoteza deschide două noi concepte. Pe de o parte, acțiunile statale ce vor fi analizate prin prisma legitimității internaționale sunt **intervențiile**. Pe de altă parte, intervențiile la care se face referire sunt cele operate de **marile puteri** din sistemul internațional. Acest demers va fi realizat prin intermediul perspectivei constructiviste. O astfel de alegere este justificată de componentele sociale ale legitimității discutate mai sus.

*La rândul lor, intervențiile vor fi tratate ca practici de interferență coercitivă în treburile interne ale altor state, care nu schimbă statutul juridic al părții ce suferă intervenția (de exemplu, anexare sau colonizare).*⁴ Natura definiției este determinată de

² Mark Suchman, „Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches”, *Academy of Management. The Academy of Management Review* 20, nr. 3 (iulie, 1995), p. 574.

³ Christian Reus-Smit, „International Crises of Legitimacy”, *International Politics* 44 (2007), p. 159. Completările lui Reus-Smit sunt într-adevăr edificatoare. Conform acestuia, actorii politici caută în mod constant legitimitate pentru propriile acțiuni și instituțiile pe care le prefer, astfel ei se angajează în practici continue de legitimare. Având în vedere că legitimitatea este un proces normative, el este caracterizat de actori care caută să justifice identități, interese, practici sau structuri instituționale.

⁴ John MacMillan, „Intervention and the ordering of the modern world” *Review of International Studies* 39, nr. 5 (decembrie, 2013), p. 1041.

perspectiva adoptată în cadrul lucrării. Preocuparea centrală este legată de procesul de legitimare.

Marile puteri vor fi concepute atât prin dimensiunea lor materială, cât și cea ideatică. O astfel de abordare reliefează și poziția ontologică adoptată în dezbaterile materialism-idealism. Statutul de mare putere reprezintă un compozit format din factori materiali și în aceeași măsură și elemente sociale. Marile puteri se sprijină și pe recunoașterea socială a celorlalți actori, nu numai pe capacitățile militare.⁵

O altă observație importantă se referă la ce este înțeles prin schimbările normative ample la nivel internațional. În cadrul lucrării, variația dintre o ordine internațională pluralistă și una solidaristă reprezintă schimbări normative cu impact asupra procesului de legitimare a intervențiilor. Adoptarea celor două concepte reflectă diversitatea teoretică a lucrării. Coordonatele teoretice constructiviste nu sunt adoptate în mod exclusiv, ci vor fi folosite și concepte elaborate de Școala Engleză din relațiile internaționale.

Direcția de cercetare se rezumă la surprinderea unui context dinamic. Schimbarea în relațiile internaționale capătă prim-planul. Ipoteza relevă în termeni concreți canalizarea eforturilor de cercetare asupra schimbării. Totuși, care este schimbarea ce se află în centrul argumentării?

Schimbarea este constituită de preocuparea marilor puteri față de dezastrele umanitare petrecute în interiorul statelor la procesele tot mai importante care amenințau însăși supraviețuirea statelor. Dacă în prima parte a cercetării putem observa intervenții survenite pe fondul unor încălcări ale valorilor și principiilor umanitare, în cea de-a doua parte preocupările capătă o cu totul altă anvergură. Marile puteri intervin pentru a salva și consolida statele, pe fondul presiunilor interne sau externe exercitate de fenomenul terorist.

Având în vedere coordonatele conceptuale și teoretice precizate, lucrarea va trata de o manieră dinamică legitimitatea în

⁵ Catherine Jones, „Constructing great powers: China’s status in a socially constructed plurality” *International Politics* 51, nr. 5, p. 599.

relațiile internaționale. Asimilând conceptele specifice constructivismului, legitimitatea va fi înțeleasă ca un concept inter-subiectiv și dinamic neîncărcat de pretențiile de permanență, tipice realismului. Legitimitatea este un concept schimbător, un proces suspus schimbărilor dictate de volatilitatea percepțiilor și credințelor inter-subiective din relațiile internaționale. Ceea ce era considerat legitim în trecut la nivel internațional are mari șanse să nu fie considerat și astăzi ca fiind la fel.

Natura schimbătoare și inter-subiectivă a legitimității în relațiile internaționale presupune adoptarea unei perioade de timp mai întinse pentru a testa ipoteza lucrării. Aceasta începe odată cu intervenția Statelor Unite în Somalia (1992) și se termină cu intervenția neîncheiată a Franței din Africa, *Barkhane* (2016).

În cursul celor 24 de ani au avut loc o serie de intervenții marcante, operate de marile puteri, care pot livra o serie de informații cu privire la legitimare și dinamica sa în relațiile internaționale. Nu mai puțin de 6 intervenții majore vor fi analizate, toate operate de marile puteri.

Într-o lume aflată în schimbare rapidă, o viziune statică ar putea știrbi din profunzimea și expansivitatea demersului academic. O perspectivă suplă și dinamică asupra lumii internaționale actuale, ar putea fi mult mai utilă academic. Normele, valorile și regulile internaționale se află într-o stare de schimbare ce influențează acțiunile statale, implicit legitimarea intervențiilor.⁶

Lucrarea tratează în mod exclusiv intervențiile marilor puteri din Africa. Intervenționismul marilor puteri reprezintă o regularitate ce are efecte profunde asupra sistemului internațional. Spațiul și arcul temporal analizate trebuie privite prin amplitudinea schimbărilor ce au avut loc la nivelul legitimării intervențiilor marilor puteri. Deși, intervențiile marilor puteri reprezintă o caracteristică incontestabilă la nivelul relațiilor internaționale, fundalul axiologic ce le însoțește în vederea legitimării este schimbător.

⁶ Martha Finnemore și Kathryn Sikkink, „International Norm Dynamics and Political Change”, *International Organization* 52, nr. 4 (septembrie, 1998), pp. 894-896.

Africa reprezintă un continent important care se confruntă cu numeroase probleme, fie ele politice, economice sau în genere cele ce țin de statalitate. De-a lungul timpului, marile puteri au desfășurat numeroase acțiuni care au vizat statele africane. De multe ori, intervențiile militare au fost întrebuințate pentru a rezolva o serie de probleme. În cadrul acestei lucrări, statele africane sunt considerate a fi părți importante ale sistemului internațional ce exercită, la rândul lor, o influență semnificativă atât politică, dar și economică sau de alte tipuri.

De la sfârșitul Războiului Rece până în prezent, continentul african a parcurs o perioadă presărată de numeroase provocări și promisiuni. Atât cazurile pozitive, cât și cele îngrijorătoare au alternat. Această perioadă, dar și locația dinamică relevă, poate cel mai bine, versatilitatea angajamentului marilor puteri. Dinamica legitimării intervențiilor poate fi cel mai bine deslușită analizând intervențiile marilor puteri și modul în care ele au fost legitimitate.

Dinamica legitimării intervențiilor marilor puteri din Africa evidențiază o serie de componente importante. Primele intervenții inițiate în anii 90, dar și la începutul anilor 2000 reliefează o legitimitate bazată pe principii solidariste. Valori precum drepturile omului, democratizarea sau umanitarismul sunt invocate pentru a legitima intervențiile.

După atacurile de la 11 septembrie 2001 se poate observa o schimbare. Logica pluralistă de legitimitate a intervențiilor operate de marile puteri devine tot mai dominantă. Marile puteri sunt mai preocupate de lupta anti-teroristă și apărarea ordinii statale, adnotând faptul că această luptă este îndreptată și spre apărarea suveranității statelor în fața altor actori non-statali precum grupările teroriste.

Principiile privilegiate la nivel sistemic determină modul în care sunt legitimate intervențiile marilor puteri. Dar și agenții au capacitatea să redefinească unele valori de la nivel sistemic prin intervențiile pe care le operează.

Astfel, lucrarea subliniază o situație dinamică și tranzitorie a legitimării intervențiilor. Variația are loc de la intervenții umanitare,

ce pun în prim-plan drepturile omului și democratizarea la unele, mai degrabă ordonatoare. Un înțeles esențial al intervențiilor care va fi dezvoltat în această lucrare este acela al „voinței de a ordona.”⁷ Intervențiile reprezintă practici ordonatoare, procese prin intermediul cărora sunt susținute ordinele internaționale.⁸

Reflectarea unui proces dinamic presupune, în mod necesar, adoptarea unor situații ample, întinse pe o perioadă mai lungă de timp. Din acest motiv, vor fi analizate situații din anii 90 până în prezent. În acest sens, va fi operată o contextualizare a studiilor de caz pentru o mai bună înțelegere a fenomenelor centrale care pot influența procesul de legitimare a intervențiilor marilor puteri.

După sfârșitul Războiului Rece, regulile și normele privilegiate la nivelul sistemului internațional au traversat o schimbare extensivă. În timp ce tranziția de după atacurile teroriste de la 11 septembrie reprezintă un nou punct de flexiune important. Cele două momente indică paradigme noi care guvernează procesul de legitimare al intervențiilor marilor puteri.

Lucrarea de față își propune să aducă două elemente novatoare în câmpul mai vast al studiului relațiilor internaționale. Primul element este evident, acesta rezidând în ipoteza tezei și demersul empiric asumat. Dinamica legitimării intervențiilor marilor puteri într-o perioadă vastă de timp caracterizată de principii sistemice și valori aflate în schimbare reprezintă un demers ce conține elemente novatoare.

Desigur, în studiul relațiilor internaționale au fost tratate, de-a lungul timpului procese care au atins tangențial o parte din elementele scrutate în cadrul acestei lucrări. Primul capitol oferă o atenție considerabilă acestor demersuri. Oricum, conexiunile conceptuale și dinamica empirică asumată prezintă un element de noutate care va fi elaborat în capitolele următoare.

⁷ George Lawson și Luca Tardelli, „The past, present, and future of intervention” *Review of International Studies* 39, nr. 5 (decembrie, 2013), p. 1235.

⁸ Christian Reus-Smit, „Power, Legitimacy, and Order” *The Chinese Journal of International Politics*, 2014, p. 348.

Un al doilea element novator care nu este prezent în mod explicit în cadrul lucrării, dar care reiese din relatarea argumentelor se referă la încercarea sugerării unei metode. Componenta metodologică se rezumă la observarea unor elemente prin intermediul cărora să fie descifrate acțiunile din relațiile internaționale. Teza acestei lucrări susține o importanță deosebit de mare a legitimării acțiunilor în relațiile internaționale.

Astfel, lucrarea de față pledează pentru oferirea unei atenții mult mai mari procesului de legitimare acțiunilor internaționale. Aflându-se într-o lume socială, statele țin cont de pozițiilor celorlalte state și de ansamblurile de instituții și valori la care achiesează. Astfel, ele se află într-un proces consistent și constant de legitimare a propriilor acțiuni. Metoda constă în focalizare asupra acțiunii de legitimare a acțiunilor statelor.

Un alt aspect important realizat prin intermediul acestei lucrări se referă la continuarea unui efort de cercetare demarat în cadrul lucrării de disertație. Elementele conceptuale și teoretice tratate în cadrul lucrării de disertație au fost aprofundate și tratate într-o manieră mult mai amplă și aprofundată.

Lucrarea de disertație a tratat interacțiunea dintre hegemonie și suveranitate. Asumpția primordială sublinia faptul că hegemonii își exercită în moduri diferite propria hegemonie în relațiile cu celelalte state. Acest fapt comportă o serie de implicații la nivelul suveranității statelor care interacționează cu hegemonii. Dinamica suveranității depinde în mare măsură de modul în care hegemonul se autodefineste pe sine sau cum își exercită propria hegemonie în cadrul interacțiunii cu celelalte state.

Lucrarea era axată pe studierea acțiunilor marilor puteri, în particular a hegemonilor și modul în care ele influențează suveranitatea celorlalte state din sistemul internațional. În acest sens, au fost folosite două logici de acțiune care redefinesc acțiunea hegemonului în raport cu suveranitatea. Pe de o parte, era vorba de logica adecvării care concepea acțiunea ca un produs al normelor, identităților și regulilor, iar pe de altă parte logica consecințelor care

privilegiază calcularea și negocierea intereselor de către actori raționali.⁹

Ținând cont aceste elemente s-a argumentat faptul că hegemonia are un anumit înțeles atunci când este urmată o logică a consecințelor și un alt înțeles atunci când este urmată o logică a adecvării. Pe de o parte o logică a consecințelor relevă o hegemonie unilaterală, cu o ierarhie destul de rigidă unde practicile imperialiste pot fi prezente. Pe de altă parte, hegemonia constituită de o logică a adecvării oferă o gamă largă de înfățișări fiind mai degrabă un concept „deschis” și întotdeauna definit de particularul interacțiunii dintre hegemon și un alt stat.

Primul capitol al lucrării este exclusiv teoretic. Acesta va clarifica și defini principalele coordonate teoretice adoptate în vederea edificării ipotezei centrale a lucrării. Înainte de a fi discutată perspectiva constructivistă, ce este definitorie în acest demers, vor fi tratate abordările teoretice alternative care ar fi putut face parte din aparatul argumentativ al lucrării. O astfel de abordare a urmărit expunerea sincopelor din cadrul abordărilor teoretice alternative pentru obiectivele trasate în cadrul acestei lucrări.

Latura ideatică și socială a legitimării în relațiile internaționale este incompatibilă cu rigorile materialiste și parcimonioase ale neorealismului. O astfel de afirmație a fost verificată prin scrutarea perspectivelor teoretice ale unor gânditori consacrați din relațiile internaționale precum Kenneth Waltz și Robert Gilpin. Analiza a inclus și abordările teoretice asupra legitimării precum cele articulate de către Henry Kissinger și Robert Keohane.

În analizarea legitimității abordările materialiste și raționaliste sunt caracterizate de anumite regularități. Una dintre cele mai pregnante înclinații este aceea de a înțelege legitimitatea ca o mantie ce acoperă interesele și puterea.¹⁰

⁹ James March și Johan P. Olsen. „The Institutional Dynamics of International Political Orders.” *International Organization* 52, nr. 4 (1998), pp. 949-951.

¹⁰ Stacie E. Goddard și Ronald R. Krebs, „Rhetoric, Legitimation, and Grand Strategy” *Security Studies* 24, nr. 1 (2015), p. 6.

Discutarea abordărilor teoretice alternative a fost succedată de scrutarea în profunzime a abordării teoretice adoptate în cadrul lucrării. Constructivismul reprezintă baza argumentativă la nivel teoretic. Fiind o abordare vastă, constructivismul reprezintă un conglomerat teoretic eterogen. Astfel, vor fi discutate nuanțele cuprinse în cadrul acestei abordări, concomitent fiind operată o diferențiere a perspectivei adoptate în demersul argumentativ al lucrării.

Constructivismul holistic va sta la baza constructului teoretic al acestei lucrări. O astfel de abordare are meritul de a pune accent pe dinamica prezentă în cadrul relațiilor internaționale. Totodată, ea accentuează condiționarea reciprocă dintre agenți și structuri, fapt de o importanță ridicată în vederea tratării de o manieră aprofundată a legitimității în relațiile internaționale.

Relația constitutivă reciprocă dintre ordinea socială internațională și state reprezintă punctul definitiv și specific al constructivismului holistic.¹¹ Celelalte elemente caracteristice acestei abordări precum, perspectiva idealistă, construirea intereselor statale sau co-determinare dintre identități și interese, dar și constituirea reciprocă dintre agenți și structuri fac parte din caracteristicile generice ale constructivismului, ele fiind tratate comparativ cu paradigmele raționaliste.

Expunerea cadrului teoretic este făcută și prin punctarea viziunii ample ce va fi articulată în cadrul lucrării. Astfel, constructivismul nu reprezintă o abordare exclusivistă, ci vor fi asimilate și componente din cadrul Școlii Engleze din relațiile internaționale. Conceptele de ordine pluralistă și solidaristă sunt discutate în vederea întrebuirii lor în aparatul argumentativ al lucrării.

Capitolul teoretic surprinde, totodată, abordările teoretice asupra unor concepte precum, legitimitatea, marile puteri și intervențiile internaționale. După observarea nuanțelor teoretice ce

¹¹ Christian Reus-Smit, „Constructivismul” în *Teorii ale relațiilor internaționale*, Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak...(Iași: Institutul European, 2008), p. 220.

însoțesc aceste concepte este oferită perspectiva adoptată în cadrul lucrării în raport cu ele.

Capitolul metodologic este structurat pe trei secțiuni majore. Prima secțiune va fi dedicată prezentării principalelor dezbateri metodologice și epistemologice din domeniul relațiilor internaționale. Odată cu prezentarea acestor dezbateri, vor fi analizate și principalele lucrări relevante în acest sens.

Cea de-a doua secțiune se rezumă la discutarea principalelor demersuri metodologice și epistemologice care au vizat conceptul de legitimitate. Astfel este relevat faptul că legitimitatea în relațiile internaționale nu reprezintă un concept marginal, ci acesta a primit o atenție detaliată și profundă. Eforturile vor consta în discutarea principalelor lucrări care au tratat de o manieră aprofundată metodologic și epistemologic legitimitatea, printre acestea numărându-se lucrările unor teoreticieni precum: Mlada Bukovansky, Martha Finnemore și Nicholas Wheeler.

Ultima secțiune a capitolului evidențiază parametrii ontologici, epistemologici și metodologici adoptați în cadrul aparatului argumentativ al lucrării. La nivel ontologic, lucrarea se va rezuma la articularea a trei componente esențiale: relația factori ideatici/factori materiali, natura socială a relațiilor internaționale și relația agent/structură.

La nivel epistemologic, lucrarea va postula o legătură cu parametrii ontologici, perspectiva dominantă fiind una interpretativă. În consonanță cu tradiția weberiană, va fi vizată găsirea înțeleșurilor pe care actorii le-au oferit contextului internațional și celorlalți actori angajați în relațiile internaționale.

Pe palierul metodologic, vor fi definite conceptele centrale ale lucrării precum: legitimitatea, marile puteri, intervențiile, norme și principii legitimize. Nu în ultimul rând, vor fi discutate structura studiilor de caz, sursele folosite și vor fi tratate, în subsidiar, unele componente ce țin de eurocentrism și variațiile de ordin etic ale cercetării, mai ales, ale spațiului african.

Capitolul trei al lucrării pregătește discutarea și înțelegerea studiilor de caz, analizând sintetic elementele definitorii ale contextului în care intervențiile analizate au avut loc. În plus față de expunerea principalelor evenimente care au marcat contextul în care au loc intervențiile marilor puteri discutate, va fi relevată și natura schimbătoare a relațiilor internaționale. Va fi evidențiată redefinirea axiologică a relațiilor internaționale după Războiul Rece și modul în care această perioadă s-a reflectat în politicile și intervențiile marilor puteri.

Această secțiune va fi succedată de discutarea rupturii de la 11 septembrie 2001. Ulterior acestui șoc, marile puteri au inițiat un proces de redefinire profundă a politicilor pe care le urmau premergător inițierii unor intervenții militare. Deși noile strategii de securitate ale marilor puteri ofereau în continuare atenție democrației și a drepturilor omului, aceste valori erau gradual umbrite de importanța amenințărilor teroriste și pericolele determinate de statele slabe sau cele eșuate.

Următoarele patru capitole sunt dedicate în întregime studiilor de caz. Fiecare studiu de caz prezintă, în mod separat, două intervenții ale marilor puteri într-un stat african. Scopul central este acela de a observa și demonstra o dinamică schimbătoare în ceea ce privește legitimarea și principiile de legitimare aferente intervențiilor marilor puteri.

Primul studiu de caz reliefează importanța dominantă a principiilor umanitare și multilaterale în legitimarea intervențiilor. Intervențiile Statelor Unite în Somalia (1992-1993) și cea a Marii Britanii în Sierra Leone (2000) reprezintă cazuri cheie ce evidențiază modelul dominant de legitimare a intervențiilor după Războiul Rece. Atât umanitarismul, cât și alte valori precum multilateralismul, democratizarea și drepturilor omului au reprezentat elemente de referință în vederea legitimării intervențiilor marilor puteri.

Capitolul privind intervenția Statelor Unite din Somalia a urmărit edificarea componentelor de legitimare aferente intervenției Statelor Unite prin intermediul operațiunii **Restore Hope** din 1992.

Pentru a reliefa schimbarea majoră de perspectivă de după Războiul Rece a fost adoptat un studiu comparativ privind rațiunile strategice ale Statelor Unite înainte și după Războiul Rece în Cornul Africii.

Astfel, de exemplu, în cadrul unui Memorandum către generalul Brent Scowcroft (1974) sunt evidențiate componentele strategiei Statelor Unite în Africa și, în special, cea din Cornul Africii. Conform Memorandumului: *„Interesul primar al Statelor Unite în Cornul Africii este acela de a preveni controlarea zonei strategice de către o putere neprietenosă. Un asemenea eveniment ar pune în pericol interesele Statelor Unite din Peninsula Arabă.”*¹²

Aceste coordonate strategice au fost înlocuite de noi principii. În cadrul discursului ținut în fața Adunării Generale a ONU din 21 septembrie 1992 George H. W. Bush a declarat că Statele Unite dorește depășirea diviziunilor artificiale aprofundate în cursul Războiului Rece, accentuând preferința pentru o ordine în care disputele sunt soluționate pe căi pașnice, iar **drepturile omului și democrația sunt respectate și apărare.**¹³

La 4 decembrie 1992, președintele Bush anunța națiunea americană asupra deciziei de a interveni în Somalia. Acesta a fost concis, declarând următoarele: *„Permiteți-mi să fiu clar: vom fi angajați într-o intervenție umanitară.”*¹⁴

În plus, președintele american a subliniat caracterul multilateral al operațiunii și acordul larg al statelor din sistemul internațional pentru inițierea intervenției. Conform președintelui american: *„Nu vom acționa singuri, ci mai multe state ne vor însoți în cadrul acestei operațiuni...Consiliul de Securitate al ONU a*

¹² „Memorandum From the Executive Secretary of State (Springsteen) to the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Scowcroft), Washington, September 4, 1974”, *Department of State*, 4 septembrie, 1974, data accesării: 28/07/2016, <https://s3.amazonaws.com/static.history.state.gov/frus/frus1969-76ve06/pdf/d111.pdf>, p. 2.

¹³ „Address to the United Nations General Assembly by President George H.W. Bush”, *Department of State*, 21 septembrie, 1992, data accesării: 04/08/2016, <http://www.state.gov/p/io/potusunga/207267.htm>.

¹⁴ „Address to the Nation on the Situation in Somalia”, *George Bush Presidential Library and Museum*, 4 decembrie, 1992, data accesării: 04/08/2016, <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/5100>.

*aprobat în unanimitate acțiunea noastră, iar aceasta a fost luat consultându-mă cu consilierii mei și liderii lumii.”*¹⁵

Reacțiile față de inițiativa Statelor Unite au fost pozitive. Washington-ul a trimis pe 9 decembrie 1992 aproximativ 28 000 de soldați, din totalul de 37 000 de soldați participanți la operațiune.

În Somalia, Statele Unite își legitimează intervenția în conformitate cu cadrul normativ și axiologic de la nivel internațional. Așa cum a fost menționat, intervenția din Somalia reprezintă una dintre cele mai mari acțiuni umanitare declanșate până la acea perioadă. În contrast cu **Operațiunea Desert Shield**, care a fost inițiată tot sub conducerea președintelui Bush, **Operațiunea Restor Hope** a avut la bază un **raționament umanitar** și nu unul militar sau economic, iar Somalia avea o *importanță redusă* în calculele strategice ale Statelor Unite la acea perioadă.¹⁶

În cazul intervenției Marii Britanii din Sierra Leone asistăm la situație similară cu cea din Somalia. În ceea ce privește Marea Britanie, se poate spune că venirea la putere a laburiștilor conduși de Tony Blair a avut un impact semnificativ asupra definerii politicii externe. Din mai 1997 de la venirea la putere a lui Tony Blair, politicile față de Africa au fost redefinite în comparație cu administrația conservatoare precedentă.¹⁷

Discursul premierului Blair de la Chicago în care a conceptualizat *doctrina comunității internaționale* reprezintă momentul de cotitură pentru politica externă a Marii Britanii.

¹⁵ *Ibidem*. În cadrul unei scrisori adresate liderilor din Congres, președintele american mai subliniază o serie de elemente importante: „*In my judgment, the deployment of U.S. Armed Forces under U.S. command to Somalia as part of this multilateral response to the Resolution is necessary to address a major humanitarian calamity, avert related threats to international peace and security, and protect the safety of Americans and others engaged in relief operations.*” Documentul poate fi consultat la: „Letter to Congressional Leaders on the Situation in Somalia”, *George Bush Presidential Library and Museum*, 10 decembrie, 1992, data accesării: 04/08/2016, <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/5107>.

¹⁶ Susan Page, „MISSION TO SOMALIA U.S. aim: Save the innocents”, *Newsday*, 5 decembrie, 1992, data accesării 11/08/2016, <http://search.proquest.com/docview/278572385?accountid=136549>.

¹⁷ Paul D. Williams, „Britain and Africa in the Twenty-First Century” în Jack Mangala (ed.), *Africa and the new world era: from humanitarianism to a strategic view* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), p. 37; Julia Gallagher, *BRITAIN AND AFRICA UNDER BLAIR: In pursuit of the good state* (Manchester: Manchester University Press, 2011), p. 4.

Promovarea democrației și a drepturilor omului sunt punctele centrale ale acestei doctrine ce canalizează politica externă britanică.

Marea Britanie încearcă să adauge în cadrul acțiunilor sale în relațiile internaționale și în special în Africa o așa-numită „*dimensiune etică*”. O astfel de dimensiune a fost subliniată de ministrul de Externe de atunci, **Robin Cook**, el dorind să evidențieze importanța tot mai mare pe care Marea Britanie o oferă drepturilor omului în raportarea la celelalte state din sistem.¹⁸

Intervenția Marii Britanii în Sierra Leone a fost în acord cu principiile susținute de către guvernul laburist venit la putere în 1997. Aceste principii au fost discutate în prima parte a capitolului. Premierul Tony Blair și ministrul de Externe, Robin Cook au avut un rol esențial în creionarea noilor principii de politică externă ale Marii Britanii.

Conform unei declarații făcute în Camera Comunelor Tony Blair sublinia faptul că, „*este important să facem tot ce putem în mod responsabil pentru a salva democrația din Sierra Leone. Acest stat a jucat un rol important în ultimii ani pentru menținerea unui asemenea regim, iar noi trebuie să continuăm acum.*”¹⁹

În cadrul memoriilor sale, Tony Blair descrie intervenția din Sierra Leone ca fiind „*un moment de care sunt mândru.*”²⁰ De asemenea, el consideră că prin intermediul intervenției britanice în Sierra Leone, „*democrația a fost salvată...dar și securizată.*”²¹ Ministrul de Externe, Robin Cook a subliniat, la unison cu premierul Blair, faptul că Marea Britanie se află în Sierra Leone pentru a apăra democrația.²²

Următoarele studii de caz surprind o dinamică schimbătoare a legitimității intervențiilor în care granița dintre principiile umanitariste/democratice și cele de luptă împotriva terorismului

¹⁸ „Robin Cook's speech on the government's ethical foreign policy”, *The Guardian*, 12 mai 1997, data accesării: 01/05/2016, <http://www.theguardian.com/world/1997/may/12/indonesia.ethicalforeignpolicy>.

¹⁹ „Britain balks at plea to bring peace to Sierra Leone”, *The Scotsman*, 11 mai, 2000, data accesării: 02/09/2016, <http://search.proquest.com/docview/326862612?accountid=136549>.

²⁰ Tony Blair, *A Journey* (Londra: Random House, 2010), p. 253.

²¹ *Ibidem*, pp. 254, 395.

²² Paul Williams, „Fighting for freetown: British military intervention in Sierra Leone”, *Contemporary Security Policy* 22, nr. 3 (2001), p. 157.

devine tot mai difuză în vederea fundamentării legitimității intervențiilor. Intervențiile marilor puteri din Libia și Republica Centrafricană circumscriu situația tranzitorie, în care principiile de legitimare ale intervențiilor.

Această secțiunea a tratat o situație tranzitorie a legitimității intervențiilor marilor puteri în Africa. Astfel a fost analizată intervenția marilor puteri din Libia ce a avut loc în 2011 și intervenția franceză din 2013 în Republica Central Africană (*L'opération Sangaris*). Accentul discuției a picat pe dinamica dintre retrogradarea unei legitimități tipice unei ordini solidariste în favoarea unei legitimități aflată în acord cu o ordine pluralistă ce accentuează lupta anti-teroristă.

Ambele intervenții indică o perioadă tranzitorie de la intervenții legitimate pe baza unor principii solidariste la un set de principii pluraliste. Intervenția din Libia are la bază un proces de legitimare bazat pe principii solidariste care privilegiază elemente de ordin umanitar și democratic. Totuși, acest proces legitimator a fost erodat în cadrul intervenției din Libia.

Există elemente recente care indică o dezavuare a intervențiilor bazate pe elemente de ordin solidariste precum, drepturile omului, umanitarism sau democratizare. Desigur, aceste valori sunt la fel de puternice și privilegiate la nivelul unor mari puteri Occidentale, dar articularea lor în cadrul unor intervenții în vederea legitimității a devenit tot mai puțin probabilă.

De exemplu, referitor la intervenția din Libia, președintele Obama a criticat în termeni duri poziția celor doi lideri ai Marii Britanii și Franței de atunci, David Cameron și Nicolas Sarkozy.²³ Acesta a considerat faptul că angajamentul celor două state a fost unul fragil. Situația din Libia cerea o implicare mult mai puternică, pe termen mediu și lung. Intervenția a funcționat pe termen scurt, fapt reliefat și de către președintele Obama. Conform acestuia, „am avut

²³ „Obama blasts Cameron, Sarkozy for Libya ‘mess’”, *France 24*, 11 martie, 2016, data accesării: 22/09/2016, <http://www.france24.com/en/20160311-obama-cameron-sarkozy-libya-mess-gaddafi-france-uk>.

mandat ONU, am construit o coaliție, costurile militare operaționale au fost scăzute...cu toate acestea Libia este o ruină.”²⁴

Intervenția din Republica Centrafricană a fost asumată ca fiind una umanitară, incluzând o perspectivă solidaristă, totuși elementul tranzitoriu poate fi observat, identificând logica preventivă ce vizează împiedicarea înfiripării terorismului în acest stat.

Ultimele studii de caz tratează de o manieră aprofundată procesul în care principiile de luptă anti-teroristă și consolidare a statalității în vederea legitimării intervențiilor marilor puteri capătă o importanță tot mai mare. În acest sens, vor fi analizate intervențiile franceze din Mali (Sangaris) și operațiunea multi-națională desfășurată în mai multe state africane, Barkhane.

Din perspectiva acestei lucrări, cele două intervenții relevă noua fațetă a legitimării intervențiilor în Africa. Principiile umanitare, democratice și de drepturile omului rămân importante, dar principiile de luptă anti-teroristă în vederea efectuării intervențiilor capătă primatul.

Pe 11 ianuarie 2013, președintele francez Francois Hollande a decis să disloce o forță armată de 4000 de soldați însoțiți de alte 2000 de trupe din statul Ciad.²⁵ Punctul central al intervenției consta în aneantizarea pericolului terorist care se extindea cu repeziciune în întregul stat.

Președintele Hollande a ținut o conferință de presă scurtă în care a punctat în mod lapidar direcțiile de acțiune ale Franței. Conform președintelui francez,

„Mali se află în fața unei agresiuni teroriste...În numele Franței am răspuns cererii înaintate de președintele statului Mali pentru susținerea acestui stat.

²⁴ Jeffrey Goldberg, „The Obama Doctrine,” *The Atlantic*, aprilie, 2016, data accesării: 25/09/2016, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>.

²⁵ Tony Chafer, „Hollande and Africa Policy”, *Modern & Contemporary France* 22, nr. 4 (2014), p. 521. În prealabil, președintele francez a studiat cu interes opțiunea de a nu trimite trupe franceze pe teritoriul statului Mali, dorind, mai degrabă, încurajarea formării unei coaliții africane care să se ocupe de situația sensibilă din Mali. (p. 522)

Forțele armate franceze vor susține forțele maliene în vederea luptei împotriva elementelor teroriste.”²⁶

Așa cum poate fi observat, președintele francez a inițiat intervenția din Mali pe baza unor componente legitimizează importante la nivel internațional, regional și statal. Amenințarea teroristă a reprezentat elementul central care a generat dorința franceză de a interveni.

După 2012, statul Mali era profund fragilizat politic și economic, iar amenințările teroriste sporeau probabilitatea unei cuceriri a întregului stat. Grupările teroriste, Ansar Dine („protectorii religiei“), Al-Qaida au Maghreb islamique (Aqmi) și gruparea al-Morabitoune, condusă de către Mokhtar Belmokhtar deveneau o amenințare clară atât la adresa stabilității statale și regionale.²⁷

Un raport al Secretarului General al ONU avertiza asupra situației de securitate deteriorate din Mali. Acesta sublinia atât lipsa unor instituții statale esențiale, dar și a prezenței teroriste ridicate. Conform acestui raport, provocările de ordin socioeconomic, umanitar și politic se îmbină cu ascensiunea periculoasă a grupărilor teroriste din nordul statului Mali.²⁸

Sucesiunea intervențiilor anti-teroriste a fost completată de operațiunea franceză denumită *Barkhane*. Se poate spune că această operațiune vine în continuarea Serval, dar are o amplitudine mult mai mare. Totodată, această operațiune externă este una dintre cele mai ample pe care Franța le-a inițiat și gestionat de la sfârșitul celui de-al II-lea Război Mondial până în prezent.²⁹

²⁶ „Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur l'intervention militaire au Mali, à Paris le 11 janvier 2013”, *Vie Publique*, 11 ianuarie 2013, data accesării: 11/10/2016, <http://discours.vie-publique.fr/notices/137000058.html>.

²⁷ Pentru mai multe detalii privind grupările teroriste din Mali și dinamica evenimentelor care au dus la intervenția Franței din Mali se poate consulta: Alexandru Voicu, „Compozitul războaielor civile din Africa: Nigeria și Mali” în Șerban Filip Cioculescu, Octavian Manea, Silviu Petre (coord.), *Fața întunecată a globalizării: Războaie civile, state eșuate și radicalizare religioasă în lumea contemporană* (Rao: București, 2016), pp. 310-316.

²⁸ „Report of the Secretary-General on the situation in Mali”, *UN Security Council*, 29 noiembrie 2012, data accesării: 15/10/2016, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2012/894, pp. 1-3.

²⁹ Derek Henry Flood, „France tackles jihadists in Sahara-Sahel region”, *Jane's Intelligence Review* 28, nr. 2 (1 feb. 2016), <http://search.proquest.com/docview/1761201219?accountid=136549>.

Brakhane a fost lansată la data de 1 august 2014 și, conform ministerului Apărării francez, urmărește două coordonate centrale: susținerea forțelor armate aparținând statelor din banda *sahelor-sahariană* în lupta contra grupărilor teroriste și împiedicarea reconstrucției sanctuarelor teroriste în regiune.³⁰

Scopul este dublu, de a susține eforturile anti-teroriste și de a preveni înfiriparea acestei amenințări la nivel regional. Principalele grupări teroriste vizate de această operațiune sunt: al-Qa'ida in the Islamic Maghreb (AQIM), al-Murabitoun (AMB), the Movement for Unity and Jihad in West Africa (MUJAO), the Macina Liberation Front (MLF), and Ansar al- Dine (AAD).³¹

Barkhane nu se rezumă doar la statul Mali. În plus, operațiunea contra-teroristă inițiată de Franța a inclus și state precum Mauritania, Burkina Faso, Niger și Ciad.³² Desigur, Franța are o sarcină dublă, pe lângă susținerea statelor ce întâmpină probleme în gestionarea pericolelor teroriste, aceasta va desfășura operațiuni contra-teroriste susținute pentru a aneantiza acest flagel.³³

Studiind toate cele șase intervenții operate de marile puteri în Africa poate fi observată dinamica de la principiile legitimoare solidariste, axate pe drepturile omului și o moralitate care nu se termină la granițele statelor, ci este croită în funcție de oameni și drepturile lor elementare la una pluralistă caracterizată de o asociere de autorități politice multiple bazată pe valori precum egalitatea suveranității, integritatea teritorială și non-intervenția în cadrul statelor

³⁰ „Opération Barkhane”, *Ministère de la Défense*, 10 august 2016, data accesării: 15/10/2016, <http://www.defense.gouv.fr/operations/sahel/dossier-de-presentacion-de-l-operation-barkhane/operation-barkhane>.

³¹ „Country Reports on Terrorism 2015”, *United States Department of State*, iunie 2016, data accesării: 23/10/2016, <http://www.longwarjournal.org/wp-content/uploads/2016/06/2016-State-Department-Country-Report-on-Terrorism.pdf>, p. 34.

³² Aceste state se confruntă cu grave probleme structurale ce pot fi speculate de organizațiile teroriste din regiune. Practic, toate statele care sunt incluse în operațiunea Barkhane se confruntă cu: slăbiciunea instituțiilor etatice, corupția endemică și lipsa unei guvernări efective. Pentru mai multe detalii se poate consulta și Jean-Yves HAINE, „L'endiguement renforcé: Les politiques de sécurité de la France et des États-Unis en Afrique”, *l'Institut français des relations internationales (Ifri)*, februarie 2016, data accesării: 22/10/2016, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/note_jyh_ocppc-ifri_fr.pdf, p. 7.

³³ „L'opération Serval devenue opération Barkhane au Sahel”, *Bruxelles2pro*, 19 iunie 2016, data accesării: 15/10/2016, <https://club.bruxelles2.eu/2016/06/loperation-serval-devenue-operation-barkhane-au-sahel/>.

membre. Pluralismul și solidarismul nu sunt perspective antitetice, ci mai degrabă, natura divergenței lor stă în potențialitatea măsurii în care normele, regulile și instituțiile sunt împărtășite în cadrul sistemului de state.

În acest sens, legitimarea intervențiilor poate fi înțeleasă de o manieră optimă, oferind, în același timp, instrumentele pentru înțelegerea unor intervenții ale marilor puteri ce se desfășoară în prezent. Lucrarea de față nu dorește să închidă această problemă, postulând existența unei probleme deschise. Legitimarea intervențiilor marilor puteri reprezintă un caz deschis ce poate suferi schimbări în timp.

BIBLIOGRAFIE

Catherine Jones, „Constructing great powers: China’s status in a socially constructed plurality”, *International Politics* 51, nr. 5 (2014), p. 597.

Catherine Jones, „Constructing great powers: China’s status in a socially constructed plurality” *International Politics* 51, nr. 5, p. 599.

Christian Reus-Smit, „Constructivismul” în *Teorii ale relațiilor internaționale*, Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak...(Iași: Institutul European, 2008), p. 220.

Christian Reus-Smit, „International Crises of Legitimacy”, *International Politics* 44 (2007), p. 159.

Christian Reus-Smit, „Power, Legitimacy, and Order” *The Chinese Journal of International Politics*, 2014, p. 348.

George Lawson și Luca Tardelli, „The past, present, and future of intervention” *Review of International Studies* 39, nr. 5 (decembrie, 2013), p. 1235.

James March și Johan P. Olsen. „The Institutional Dynamics of International Political Orders.” *International Organization* 52, nr. 4 (1998), pp. 949-951.

John MacMillan, „Intervention and the ordering of the modern world” *Review of International Studies* 39, nr. 5 (decembrie, 2013), p. 1041.

Mark Suchman, „Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches”, *Academy of Management. The Academy of Management Review* 20, nr. 3 (iulie, 1995), p. 574.

Martha Finnemore și Kathryn Sikkink, „International Norm Dynamics and Political Change”, *International Organization* 52, nr. 4 (septembrie, 1998), pp. 894-896.

Paul D. Williams, „Britain and Africa in the Twenty-First Century” în Jack Mangala (ed.), *Africa and the new world era: from humanitarianism to a strategic view* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), p. 37; Julia Gallagher, *BRITAIN AND AFRICA UNDER BLAIR: In pursuit of the good state* (Manchester: Manchester University Press, 2011), p. 4.

Paul Williams, „Fighting for freetown: British military intervention in Sierra Leone”, *Contemporary Security Policy* 22, nr. 3 (2001), p. 157.

Stacie E. Goddard și Ronald R. Krebs, „Rhetoric, Legitimation, and Grand Strategy” *Security Studies* 24, nr. 1 (2015), p. 6.

Tony Blair, *A Journey* (Londra: Random House, 2010), p. 253.

Site-uri

„Memorandum From the Executive Secretary of State (Springsteen) to the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Scowcroft), Washington, September 4, 1974”, *Department of State*, 4 septembrie, 1974, data accesării: 28/07/2016, <https://s3.amazonaws.com/static.history.state.gov/frus/frus1969-76ve06/pdf/d111.pdf>, p. 2.

„Address to the United Nations General Assembly by President George H.W. Bush”, *Department of State*, 21 septembrie, 1992, data accesării: 04/08/2016, <http://www.state.gov/p/io/potusunga/207267.htm>.

„Address to the Nation on the Situation in Somalia”, *George Bush Presidential Library and Museum*, 4 decembrie, 1992, data accesării: 04/08/2016, <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/5100>.

„Letter to Congressional Leaders on the Situation in Somalia”, *George Bush Presidential Library and Museum*, 10 decembrie, 1992, data accesării: 04/08/2016, <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/5107>.

Susan Page, „MISSION TO SOMALIA U.S. aim: Save the innocents”, *Newsday*, 5 decembrie, 1992, data accesării: 11/08/2016, <http://search.proquest.com/docview/278572385?accountid=136549>.

„Robin Cook's speech on the government's ethical foreign policy”, *The Guardian*, 12 mai 1997, data accesării: 01/05/2016, <http://www.theguardian.com/world/1997/may/12/indonesia.ethicalforeignpolicy>.

„Britain balks at plea to bring peace to Sierra Leone”, *The Scotsman*, 11 mai, 2000, data accesării: 02/09/2016, <http://search.proquest.com/docview/326862612?accountid=136549>.

„Obama blasts Cameron, Sarkozy for Libya ‘mess’”, *France 24*, 11 martie, 2016, data accesării: 22/09/2016, <http://www.france24.com/en/20160311-obama-cameron-sarkozy-libya-mess-gaddafi-france-uk>.

Jeffrey Goldberg, „The Obama Doctrine,” *The Atlantic*, aprilie, 2016, data accesării: 25/09/2016, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>.

Tony Chafer, „Hollande and Africa Policy”, *Modern & Contemporary France* 22, nr. 4 (2014), p. 521. În prealabil, președintele francez a studiat cu interes opțiunea de a nu trimite trupe franceze pe teritoriul statului Mali, dorind, mai degrabă, încurajarea formării unei coaliții africane care să se ocupe de situația sensibilă din Mali. (p. 522)

„Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur l'intervention militaire au Mali, à Paris le 11 janvier 2013”, *Vie Publique*, 11 ianuarie 2013, data accesării: 11/10/2016, <http://discours.vie-publique.fr/notices/137000058.html>.

„Report of the Secretary-General on the situation in Mali”, *UN Security Council*, 29 noiembrie 2012, data accesării: 15/10/2016, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2012/894. pp. 1-3.

Derek Henry Flood, „France tackles jihadists in Sahara-Sahel region”, *Jane's Intelligence Review* 28, nr. 2 (1 feb. 2016), <http://search.proquest.com/docview/1761201219?accountid=136549>.

„Opération Barkhane”, *Ministère de la Défense*, 10 august 2016, data accesării: 15/10/2016, <http://www.defense.gouv.fr/operations/sahel/dossier-de-presentation-de-l-operation-barkhane/operation-barkhane>.

„Country Reports on Terrorism 2015”, *United States Department of State*, iunie 2016, data accesării: 23/10/2016, <http://www.longwarjournal.org/wp-content/uploads/2016/06/2016-State-Department-Country-Report-on-Terrorism.pdf>, p. 34.

Jean-Yves HAINE, „L'endiguement renforcé: Les politiques de sécurité de la France et des États-Unis en Afrique”, *l'Institut français des relations internationales (Ifri)*, februarie 2016, data accesării: 22/10/2016, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/note_jyh_ocppc-ifri_fr.pdf, p. 7.

„L'opération Serval devenue opération Barkhane au Sahel”, *Bruxelles2pro*, 19 iunie 2016, data accesării: 15/10/2016, <https://club.bruxelles2.eu/2016/06/loperation-serval-devenue-operation-barkhane-au-sahel/>.